

ВІДГУК

офіційного опонента на дисертацію Сидорова Олександра Анатолійовича «Забезпечення економічної безпеки національної економіки на основі інтелектуального потенціалу», представлену на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.03 - економіка та управління національним господарством

Актуальність теми. Важливим аспектом у розвитку національної економіки виступає забезпечення її економічної безпеки, що дасть змогу нівелювати можливі загрози та забезпечити в довгостроковій перспективі захищеність держави, її територіальної цілісності, обороноздатності, громадського порядку, що стане гарантією незалежності країни, запорукою стабільності та ефективної життєдіяльності суспільства. Оскільки віднедавна загострилися старі та виникли нові загрози українській економіці й державності, вказана проблематика набуває особливої актуальності.

На сучасному етапі розвитку економіки країни інтелектуальний потенціал та його складові і ресурси обумовлюють сталий розвиток національного господарства та стимулюють до інноваційної діяльності й забезпечення економічної безпеки країни в цілому. Рівень інтелектуальних можливостей впливає на економічну безпеку через використання і відтворення інтелектуального потенціалу та інноваційного розвитку галузей економіки.

У зв'язку з цим постають завдання перед державою створення ефективної системи забезпечення економічної безпеки національної економіки, в основі якої повинна лежати програма її підтримки та стратегічного розвитку на довгострокову перспективу з урахуванням умов формування та результатів використання інноваційного потенціалу.

Важливість вищевикладених аспектів, недостатній їх теоретичний розгляд та особливості формування постіндустріальної економіки підтверджують вірний та своєчасний вибір дисертантом актуального напрямку дослідження.

Актуальність і наукова значимість проблем правомірно обумовили вибір автором теми дисертації, її мету, задачі і предмет дослідження, структуру та коло питань, що розглядаються у даній роботі.

Відповідність дисертаційної роботи сучасним потребам науки і практики. За тематичною спрямованістю дисертація відповідає тематиці наукових досліджень ДВНЗ «Придніпровська державна академія будівництва та архітектури», зокрема за темою «Вдосконалення обліково-аналітичної інформації в управлінні економічними процесами» (номер державної реєстрації 0116U000778), в межах якої особисто здобувачем запропоновано послідовність виявлення загроз економічній безпеці національної економіки з боку формування та використання інтелектуального потенціалу, та тематиці наукових досліджень Науково-дослідного інституту публічного права за темою «Правове забезпечення прав, свобод та законних інтересів суб'єктів публічно-правових відносин» (номер державної реєстрації 0115U005495), в

ВХІАННЙ № 39-05-100

30. 09 2018 /

межах якої автор запропонував вирішення теоретико-методичних проблем забезпечення економічної безпеки національної економіки на основі інтелектуального потенціалу.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, їх достовірності. Наукові положення, висновки і пропозиції дисертаційної роботи сформульовано чітко, логічно, послідовно, є аргументованими і змістовними. Достовірність одержаних результатів підтверджується: теоретико-методичною обґрунтованістю вихідних положень дослідження; опрацюванням значної кількості джерел; застосуванням сучасних методів досліджень; апробацією результатів досліджень, впровадженням результатів дослідження у практичну діяльність органів державного управління. При підготовці дисертаційної роботи автором використано широкий перелік методів. Теоретичні засади пізнання сутності економічної безпеки, інтелектуального потенціалу та забезпечення економічної безпеки ґрунтуються на методах абстрактної логіки та порівняння в поєднанні із системним підходом. Досягнення поставлених задач дисертаційної роботи здійснювалося за допомогою методів аналізу і синтезу. При обґрунтуванні методико-практичних аспектів забезпечення економічної безпеки на основі інтелектуального потенціалу використовувались статистичні, експертні та економіко-математичні методи.

Наукова новизна одержаних результатів. Найбільш суттєвими результатами проведених досліджень, які мають наукову новизну і виносяться на захист, є наступні:

вперше

- запропоновано підхід до забезпечення економічної безпеки на основі інтелектуального потенціалу, що передбачає виконання певної послідовності етапів (формування методичної та інформаційної баз, аналітичне оцінювання, виявлення та оцінка загроз, розроблення механізму забезпечення), реалізація яких дозволяє діагностувати стан національної економіки на основі результатів оцінювання економічної безпеки, встановити загрози економічній безпеці у сфері інтелектуального потенціалу та розробити заходи щодо їх нейтралізації (с. 61-72);

удосконалено

- методичний підхід до оцінки економічної безпеки національної економіки, що, на відміну від існуючих, базується на трьохкомпонентному оцінюванні з використанням критеріїв, індикаторів та показників оцінки шляхом установаження скорегованих вагових коефіцієнтів показників за складовими економічної безпеки і дає змогу визначити індикатори економічної безпеки за складовими та інтегральний індикатор економічної безпеки (с. 80-94);

- перелік функцій забезпечення економічної безпеки, до якого, на відміну від існуючого, включено генеруючу, діагностичну, превентивну, адаптивну та відновну функції, які розподілено на синтезуючі (створюють підґрунтя для відповідної реакції на загрози) та реакційні (безпосереднє реагування на загрози, що виникають у процесі функціонування національної

економіки), що дозволяє встановити взаємозв'язок між функціями забезпечення економічної безпеки та станом національної економіки (с. 71-72);

- прогнозування зміни індикаторів оцінки інтелектуального потенціалу та індикаторів економічної безпеки, яке, на відміну від інших, проведено з урахуванням їх впливу на темп економічного зростання національної економіки та ґрунтується на поєднанні методів трендового аналізу, елімінування та кореляційно-регресійного аналізу і дозволяє не лише встановити можливі зміни за індикаторами, а й створює підґрунтя для виявлення необхідних змін показників оцінки інтелектуального потенціалу, за яких буде забезпечено рівень економічної безпеки, необхідний для досягнення запланованих темпів економічного зростання (с. 173-189);

- послідовність визначення загроз, що, на відміну від існуючих, ґрунтується на застосуванні методів трендового аналізу та елімінування, за допомогою яких стає можливим не лише визначення очікуваної зміни інтегрального індикатора економічної безпеки, а й установлення її причини, що дає змогу виділити з переліку показників оцінки формування та результатів використання інтелектуального потенціалу ті, зміна значень яких свідчить про наявність загроз, а також оцінити очікуваний вплив цієї зміни на економічну безпеку (с. 154-172);

- механізм забезпечення економічної безпеки на основі інтелектуального потенціалу, який, на відміну від інших, базується на врахуванні результатів прогнозування показників оцінки формування та результатів використання інтелектуального потенціалу та їх впливу на індикатори економічної безпеки і дозволяє визначити напрями забезпечення економічної безпеки, здійснення яких дозволить досягти планових значень темпів економічного зростання, передбачених різними сценаріями (с. 189-191);

набуло подальшого розвитку

- підхід до оцінки інтелектуального потенціалу, який, на відміну від інших, базується на використанні показників за ресурсним та функціонально-результативним компонентом, відібраних з урахуванням їх впливу на інтегральний індикатор економічної безпеки, і дозволяє оцінити як формування, так і результати використання інтелектуального потенціалу (с. 132-153);

- логічна формалізація взаємозв'язку між функціями інтелектуального потенціалу (аналітико-пізнавальною, креативною та раціоналізаторською) та функціями забезпечення економічної безпеки (синтезуючими та реакційними), яка, на відміну від інших, передбачає виокремлення серед функцій інтелектуального потенціалу тих, виконання яких становить необхідну умову реалізації поставлених їм у відповідність функцій забезпечення, що дозволяє розглядати інтелектуальний потенціал як основу для забезпечення економічної безпеки національної економіки (с. 72-74).

Відмітимо, що всі елементи наукової новизни сформульовані коректно, їх кількість та кваліфікація відповідають нормативним вимогам до кандидатських дисертацій, в них конкретно зазначено, чим саме отримані

положення відрізняються від вже відомих, а також вказано, які саме результати можна одержати при використанні сформульованих положень.

Оцінка змісту та завершеності дисертації. У першому розділі дисертаційної роботи розкрито теоретичні аспекти дослідження місця економічної безпеки в процесі функціонування національної економіки та основ її забезпечення (с. 25-43), досліджено теоретичний базис визначення інтелектуального потенціалу національної економіки (с. 43-61), запропоновано підхід до забезпечення економічної безпеки національної економіки на основі інтелектуального потенціалу (с. 61-77). Висновки до першого розділу (с. 77-79) представлено автором на основі комплексного аналізу літературних джерел та у повній мірі висвітлюють результати виконання поставлених автором задач.

У другому розділі розроблено методичний підхід до оцінки економічної безпеки національної економіки (с. 80-94); сформовано систему показників оцінки економічної безпеки України (с. 94-114) та проведено оцінку економічної безпеки національної економіки України за 2009-2017 роки (с. 114-129). Висновки до другого розділу (с. 129-131) обґрунтовані і достовірні, що підтверджуються опрацюванням значної кількості аналітичного матеріалу (дані представлено у 29 таблицях і 3 рисунках) та широким застосуванням наукових методів і підходів до дослідження. Розділ характеризується систематизованим аналізом статистичного матеріалу із застосуванням сучасних методів оцінки, які дають можливість оцінити реальний стан економічної безпеки національної економіки.

У третьому розділі автором проведено оцінку умов формування та використання інтелектуального потенціалу України (с. 132-153), здійснено виявлення загроз економічній безпеці у сфері формування та використання інтелектуального потенціалу (с. 154-172) та запропоновано механізм забезпечення економічної безпеки на основі інтелектуального потенціалу (с. 173-191). Висновки до третього розділу (с. 191-192) у повній мірі висвітлюють обґрунтовані пропозиції автора щодо забезпечення економічної безпеки національної економіки на основі інтелектуального потенціалу і визначаються науковою новизною та практичною значимістю результатів дослідження.

Для досягнення поставленої мети дисертаційного дослідження у роботі було окреслено задачі, на які автором дано обґрунтовані відповіді. Це вимагало ретельного опрацювання вітчизняних та іноземних літературних джерел, значного масиву статистичної інформації, застосування різноманітних методів та підходів до дослідження.

Загальні висновки логічно випливають зі змісту дослідження, у концентрованому вигляді відображають основні результати дисертаційної роботи. Вивчення матеріалів дисертації дозволяє зробити висновок, що наукові результати, отримані автором, базуються на ґрунтовній та всебічній розробці проблеми, що досліджується, аналізі різних підходів до її вирішення, використанні великого масиву літературних джерел. Результати досліджень мають достатній ступінь достовірності, яка обумовлена

використанням великого обсягу аналітичних і статистичних даних, а також сучасними методами наукових досліджень, які названі нами вище. Отже, можна стверджувати, що мета дисертаційної роботи в ході виконання дослідження була досягнута, а дисертація є завершеною науковою працею.

Значення одержаних результатів для науки й практики та рекомендації щодо їх можливого використання. Практичне значення дисертаційного дослідження підтверджується тим, що основні наукові результати, отримані під час проведення, доведені до практичного впровадження: в роботі Департаменту економічного розвитку Дніпропетровської ОДА для розроблення пропозицій щодо обсягу фінансування освіти та науки на регіональному рівні під час складання проекту обласного бюджету (довідка № 328/0/31-18 від 22.03.2018 р.), у діяльності Науково-дослідного інституту публічного права під час проведення загальнотеоретичних і галузевих досліджень, спрямованих на вирішення теоретико-методичних проблем забезпечення економічної безпеки національної економіки на основі інтелектуального потенціалу (акт від 01 лютого 2018 р.).

Повнота викладу наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, в опублікованих працях. За результатами дисертаційного дослідження опубліковано 13 наукових праць обсягом 4,66 авт.арк., з яких 4,13 друк. арк. належать особисто автору, зокрема вісім статей у фахових виданнях (сім – у виданнях, включених до міжнародних наукометричних баз даних), п'ять – публікації у матеріалах наукових конференцій. Наголосимо, що в опублікованих працях відображені основні наукові положення та результати дисертаційної роботи. Термін розсилання примірників фахових видань, у яких опубліковані праці дисертанта, а також кількість публікацій, обсяг, якість, повнота висвітлення результатів та розкриття змісту дисертації відповідає встановленим вимогам та «Порядку присудження наукових ступенів». Відповідні публікації висвітлюють основні наукові положення дисертації, зокрема ті, які автор виносить на захист.

Відповідність змісту автореферату основним положенням дисертації. Основні наукові положення, одержані результати і рекомендації виконаного дисертаційного дослідження досить повно відображені в авторефераті. Автореферат відповідає вимогам, що висувуються МОН України до авторефератів дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата наук. Звертаємо увагу на те, що зміст автореферату та основні положення дисертації є ідентичними. Отже, дисертаційна робота Сидорова Олександра Анатолійовича за змістом, логікою побудови основних композиційних частин, а також за оформленням відповідає вимогам, викладеним в «Основних вимогах до дисертацій і авторефератів дисертацій».

Відповідність дисертації спеціальності і галузі науки, за якими вона представлена до захисту. Дисертаційна робота відповідає паспорту наукової спеціальності 08.00.03 - економіка та управління національним господарством, а саме напрямам: економічна безпека національної економіки; теорія та практика прогнозування та макроекономічне планування

в системі державного управління національною економікою, окремих сфер і галузей; стратегія економічного розвитку; прогнозування та державне регулювання окремих макроекономічних процесів.

Дискусійні положення та зауваження. Поряд з позитивною оцінкою результатів дослідження слід зазначити деякі дискусійні положення та недоліки, які мають місце в роботі:

1. В пункті 1.2 автором проводиться дослідження теоретичного базису визначення інтелектуального потенціалу національної економіки. Розглядаючи у табл. 1.8, с. 53 підходи до розуміння інтелектуального потенціалу (ресурсний, функціональний та результативний), дисертант доволі повно розкриває сутність ресурсного та результативного підходу. Водночас, при розкритті сутності функціонального підходу, автор зазначає, що прихильники функціонального підходу стосовно тлумачення інтелектуального потенціалу переконані, що завдяки ефективному його використанню можуть бути виконані певні функції, однак, не наводить перелік цих функцій (с. 55-57).

2. Дисертантом проведено аналіз теоретичних засад та обгрунтовано практичні рекомендації щодо забезпечення економічної безпеки національної на основі інтелектуального потенціалу. Водночас, на наш погляд, в ході дослідження було б доцільно проаналізувати міжнародний досвід в сфері забезпечення економічної безпеки.

3. Досліджуючи у пункті 2.2 при формуванні системи показників оцінки економічної безпеки «Методичні рекомендації щодо розрахунку рівня економічної безпеки України», автор вивчає весь перелік індикаторів для оцінки (127 одиниць). Далі, користуючись законом Парето, дисертант правомірно проводить відбір найбільш значимих індикаторів за всіма складовими економічної безпеки (табл. 2.2, 2.4, 2.6, 2.8, 2.10, 2.12, 2.14, 2.16, 2.18). В зазначених таблицях досліджені показники розділяються на три групи: «Не включено до попереднього переліку», «Включено до остаточного переліку», «Відібрано до попереднього переліку». Таке групування, на нашу думку, потребує відповідного пояснення по тексту.

4. Для більш наочного представлення результатів формування авторської системи показників оцінки економічної безпеки (пункт 2.2) доцільно було б надати підсумкову таблицю з переліком всіх показників, що увійшли до цієї системи.

5. У пункті 3.2 з метою ідентифікації загроз економічній безпеці у сфері формування та використання інтелектуального потенціалу, згідно етапу 1 запропонованої послідовності (рис. 3.19 роботи та рис. 6 автореферату) автор будує трендові моделі показників оцінки умов формування та результатів використання інтелектуального потенціалу (с. 154-160). Варто було б зазначити, який пакет прикладних програм використовується для побудови цих моделей, та навести (можливо, в Додатках) всі результати роботи цього пакету програм.

6. В запропонованому здобувачем механізмі забезпечення економічної безпеки національної економіки на основі інтелектуального потенціалу,

цілком логічно, є вказано на необхідність розробки заходів щодо забезпечення економічної безпеки з урахуванням впливу на темпи економічного зростання. На нашу думку, її необхідно було б більш детально розкрити, зокрема щодо того, хто є відповідальним за розробку та реалізацію зазначених заходів.

Зазначені дискусійні моменти суттєво не впливають на цінність дослідження. Дисертаційна робота виконана на високому теоретико-методичному рівні, характеризується єдністю змісту, стилем викладення наукових положень і висновків, що забезпечує доступність сприйняття та осмислення матеріалів дослідження.

Загальний висновок. Дослідження Сидорова Олександра Анатолійовича «Забезпечення економічної безпеки національної економіки на основі інтелектуального потенціалу» вперше виконано для національної економіки, що є внеском у галузеву науку «Економіка та управління національним господарством», як складової частини економічної науки, і сприяє вирішенню практичних завдань забезпечення економічної безпеки України. Дисертаційна робота є завершеною кваліфікаційною науковою працею, в якій отримані нові науково обґрунтовані результати, що в сукупності вирішують конкретне науково-прикладне завдання, яке полягає у розвиненні теоретико-методичних підходів та обґрунтуванні практичних рекомендацій щодо забезпечення економічної безпеки національної економіки на основі інтелектуального потенціалу. Отримані результати сприятимуть подальшому ефективному розвитку національної економіки. Актуальність обраної теми дисертації, ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, новизна та повнота викладу в опублікованих працях повністю відповідають вимогам до кандидатських дисертацій. Вважаю, що дисертаційна робота на тему «Забезпечення економічної безпеки національної економіки на основі інтелектуального потенціалу», відповідає вимогам чинного «Порядку присудження наукових ступенів», а її автор, Сидоров Олександр Анатолійович, заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.03 - економіка та управління національним господарством.

Офіційний опонент

доктор економічних наук, доцент,

завідувач кафедри прикладної економіки,

Одеський торговельно-економічний інститут

Київського національного торговельно-

економічного університету

В.В.Коваль